

**ПЕДАГОГИЧЕСКИ
ФУНДАЦИЯ**

ТЕОРИЯ НА ВЪЗПИТАНИЕТО И ДИДАКТИКА

ОБРАЗОВАТЕЛНАТА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ПРЕДИ И СЛЕД 2010 г. ПОСТИГНАТО И ПЕРСПЕКТИВИ

Маринела Михова

Въведение

Историческата среща на най-високо равнище в Лисабон през март 2000 г. очертава основните цели и приоритети на Европейския съюз, които трябва да се постигнат и по които следва да се работи до 2010 г. Те са обусловени от бързите темпове на разпространение на глобализационните процеси във всички сфери на живота, от навлизането на европейските страни в информационното общество и всички последици от това, от преминаване към нов тип икономика, в която информацията и знанието са основен продукт и ресурс. На това съвещание е подчертано, че ключова роля за превръщането на ЕС „в най-конкурентоспособната и динамична икономика на знанието в света, способна на устойчив икономически растеж, с повече и по-добри работни места и по-добра социална интеграция” има образованието. Тази констатация изправи страните от ЕС пред необходимостта да модернизират образователните си системи, като конструират една по-модерна образователна политика, подчинена на новата парадигма – учене през целия живот.

Сега е годината, в която трябва да се направи равностметка за изминалия период – да се обобщи постигнатото, да се признаят пропуските и да се дадат новите ориентири. Статията има за *цел да представи образователната политика на Европейския съюз от позицията на ключовата 2010 г.*

Задачи на изследването:

1. Да се представят и анализират резултатите от образователната политика на ЕС (относно реформите учебните планове и програми и организацията на процеса на обучение в училищата) в контекста на Лисабонската стратегия.

2. Да се очертаят основните образователни цели и критерии според стратегическата рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението („ЕСЕТ 2020 г.”).

Резултати от образователната политика на ЕС, в контекста на Лисабонската стратегия

Лисабонската стратегия, в качеството и на общоевропейска програма за развитие, определя конкретни показатели за напредък, които следва да се постигнат до 2010 г.:

- Процентът на младите хора, които отпадат от училище не трябва да надвишава 10%

- Общият брой на завършващи математика, науки и технологии да се увеличи най-малко до 15%

- Най-малко 85% от 22-годишните да са завършили средно образование

- Процентът на 15-годишните с незадоволителна грамотност да се намали до 20%

- Средната стойност на включване в учене през целия живот на населението 25–64 години да бъде най-малко 12,5%.

За да бъдат изпълнени решенията на Лисабонската стратегия, ЕС разработва работната програма “Образование и обучение 2010”, която е приета през 2001 г. Програмата се разглежда като рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението. Тя е доказателство за осъзнатата от ЕС необходимост от усъвършенстване на националните системи за образование и обучение. В нея са заложили три стратегически цели:

- Повишаване качеството и ефективността на образованието и измерване прогреса чрез подходящ инструментариум

- Улесняване достъпа на всички граждани до образование и обучаващи системи

- Отваряне на образованието и обучаващите системи към широкия свят.

За отчитане на постигнатото в периода след 2000 г. в сферата на образованието е добре да се посочат освен стратегическите и другите,

по-конкретни цели, определени в програмата като „амбициозни, но реалистични”, а именно:

- Ще бъде постигнато високо качество на образованието и обучението и Европа ще се превърне в световен ориентир за качеството и свързано с живота и практиката образование и обучение.

- Образованието и обучаващите системи в Европа ще бъдат съвместими и това ще дава възможност на гражданите за мобилност и извличане на полза от различието.

- Квалификациите, знанията и уменията, придобити навсякъде ЕС, ще бъдат признавани в целия Съюз с цел по-нататъшното кариерно развитие и учене.

- Европейците от всички възрасти ще имат достъп до учене през целия живот.

- Европа ще бъде отворена за сътрудничество с всички други региони на основата на взаимната изгода и ще се превърне в желана дестинация за учащи се, преподаватели и изследователи.

Формулираните цели се подчиняват на няколко много ясни принципа, които впоследствие детерминират и националните образователни политики, а именно – качествено образование, равен достъп до образование, разпознаваемост на квалификациите и сертификатите от различни форми на обучение, мобилност на участниците в образованието, конкурентност и привлекателност на европейските образователни институции.

Като част от политическите ангажименти за постигане целите на работната програма „Образование и обучение 2010” Комисията на Европейските общности публикува следните много важни документи: „Училищата през 21-ви век” (2007); „Европейска квалификационна рамка” (2008), Ключови компетентности за учене през целия живот – Европейска референтна рамка (2007); „Ключови умения в променящия се свят” (2009), „Нови умения за нови работни места” (2008). Те се превръщат в ориентири по отношение на реформите, които всяка страна членка на ЕС предприема в системата на образованието през последните пет години.

На 26 февруари 2004 г. Съветът по образование, младеж и култура взема решение на всеки две години да преразглежда изпълнението на програмата. Последният, четвърти доклад, е с дата 18.01.2010 г. Той отчита резултатите от образователната политика и практика на ЕС в периода 2007–2009 г. Като финален доклад до ключовата 2010 г. в него конкретно е представено постигнатото до момента, както и това, което

по различни причини не е реализирано в желаната степен. В центъра на вниманието е изпълнението на Препоръката от 2006 г., свързана с ключовите компетентности, стратегиите и инструментите за учене през целия живот, професионалното образование и обучение, модернизиранието на висшето образование

Какво е посочено в доклада?

1. По-голяма част от критериите, определени за 2010 г. няма да бъдат изпълнени. При някои показатели, каквато е грамотността, те дори се влошават. Данните показват, че през 2000 г. делът на слабограмотните сред 15-годишните е бил 21,3%, а през 2006 г. – 24,1%. Незадоволителни са постиженията предимно на момчетата и на миграционното население. Тенденцията е много тревожна като се има предвид, че умението да се чете е ключово за прогреса в обучението, а оттук и за възможностите по отношение на бъдеща професионална реализация.

Предвид целите на статията тук ще дадем и други тревожни данни за образованието в Европа, които не са посочени от доклада, но са част от съдържанието на друг важен стратегически документ за ЕС, а именно „Напредък към целите на Лисабон за образование и обучение”(2006). В него е посочено, че почти 15% от 18–24-годишните напускат училище преждевременно, едва 77% от 22-годишните са завършили средно образование. И по тези показатели Европа е далеко от предвиденото в Лисабон за 2010 г., което също поражда безпокойство.

В информационното общество, което се свързва с икономиката, базирана на знанието и информацията, работните места изискват висококвалифицирани работници. Делът на нискоквалифицирания труд е незначителен. В потвърждение на казаното са предвижданията, че до 2010 г. 50% от новосъздадените работни места ще изискват висококвалифицирани специалисти, срещу 15 % за работните места за хора с основно образование. Естествено е, че по-ниските степени на образование не предполагат добри перспективи за кариерно развитие и стандарт на живот, което също е част от Лисабонската стратегия.

2. Вторият важен проблем, който се отчита в доклада, е свързан с реформите в учебните програми и организацията на учебния процес, които са основани на Европейската референтна рамка за ключови умения.

През разглеждания период 2000–2010 г. ЕС демонстрира ясно разбиране за необходимостта от прилагане на компетентностния подход в преподаването и ученето. Основната препоръка е ориентиране на обу-

чението към резултатите от ученето. Тази концептуална промяна е следствие от развитието на съвременното общество, за което са характерни бързината на промените, както и непредсказуемостта на тези промени. В този динамичен и сложен свят изискванията към младите хора са насочени към формиране на творчески умения, развитие на критическо мислене, умения за адаптивност, базирани на компетентности в различни области.

Новият образ на личността, която да удовлетвори потребностите на днешното и бъдещото общество, изисква фундаментални промени в учебните планове и програми. За да подпомогне държавите-членки в тази сфера през 2007 г., ЕС разработва и приема Европейската рамка за ключови умения за учене през целия живот. Тя надгражда новите ключови умения, определени през 2000 г. в Меморандума за учене през целия живот, и изиграва водеща роля за реформиране на националните образователни политики.

Европейската рамка за ключови умения е референтен инструмент, който посочва уменията, които всеки съвременен човек трябва да формира в периода на задължителното образование, за да се реализира по най-добрия начин в общество и икономика, базирани на знанието.

Ключовите умения се отнасят до областите на познание, уменията и навиците, които са в основата на личната реализация, гражданското възпитание, социалното приобщаване и наемането на работа, а именно:

1) Общуване на родния език; 2) Общуване на чужди езици; 3) Компетентност по математика и основни компетентности в областта на естествените науки и технологиите; 4) Компетентности в областта на цифровите технологии; 5) Придобиване на умения за учене; 6) Социални и граждански компетентности; 7) Инициативност и предприемачество; 8) Умения за отчитане на културните различия и изразяване.

В последния съвместен доклад на комисията по изпълнението на програма „Образование и обучение 2010“ е посочено, че все повече страни предприемат реформи в учебните програми и това много осезателно се долавя след относително слабите резултати от международните тестове „PISA“. Решението, което намират като начало, е в прилагането на интердисциплинарни връзки в процеса на обучение по роден език, чужд език, математика и природни науки и формиране на положително отношение към ученето.

Четири от осемте умения, посочени по-горе, са трансверсални, което затруднява вписването им в традиционните учебни програми. Това

налага търсенето на други възможности, за да се подпомогнат учениците да придобият този род умения.

През следващите години предстои създаване на учебна среда, която да изисква прилагане на трансверсалните ключови компетентности. Много добри възможности в тази посока имат новите информационни и комуникационни технологии. Отчита се, че техният потенциал за провокиране активност, критичност, творчество в ученето все още не е достатъчно реализиран.

Формирането на умения за учене се препоръчва да става на основата на „Иновативни методи като индивидуалните учебни планове и ученето, основано на изследвания“, които да се прилагат паралелно с традиционните. Особено подходящи са те за хора, които по една или друга причина имат неуспешен или отрицателен опит в училище.

Препоръчва се училищата да се отворят за извънучилищни дейности и сътрудничество в сферата на доброволните организации, спорта и културата. Това ще даде възможност на учениците да проявяват гражданска активност и инициативност при вземането на разнообразни решения.

3. Качеството на учебния процес е пряко свързано със знанията и компетенциите на учителите и ръководителите на училищата. В работния документ на службите на комисията „Училищата през 21 век“ от 10.07.2007, те са определени като ключови фигури на промяната, която трябва да се случи в образованието. Тази им роля поставя пред тях нови изисквания, които превръщат учителската професия в сериозно предизвикателство за всички, които я упражняват, както и за тези, които се ориентират към нея.

Съвременният учител трябва да работи с групи от ученици, които са много по-разнородни от преди (по майчин език, пол, вероизповедание, етническата принадлежност, умения и т.н.); да използва възможностите на новите технологии, да индивидуализира обучението и да формира умения в учениците за учене през целия живот. Тенденциите към децентрализация на управлението на училищното образование ще изисква от учителите да вземат управленски решения, свързани не само управлението на класната стая, но и на училищната институция (5).

В контекста на Лисабонската стратегия и като отчита нарастващите изисквания към учителите и предизвикателствата пред учителската професия, Европейската комисия публикува на 03.08.2007 г. Съобщение

до Европейския парламент, фокусирано върху подобряване качеството на подготовката на учители. Целта на този документ е да се отчете реалното състояние на обучението и образованието на учителите в Европа и да се дадат насоки за реформирането му по посока на новите реалности.

Проблемите, очергани в съобщението, могат много общо да се формулират така:

- избор на учителска кариера;
- първоначално педагогическо образование;
- допълнителна професионална квалификация (7).

Съвсем естествено след като се реформират целите на училищното образование по посока на Единната референтна рамка да последват и реформи в целите и съдържанието на педагогическото образование. Във финалния доклад по работната програма „Образование и обучение 2010” обаче се отчитат незадоволителни резултати по отношение ориентирането на първоначалното педагогическо образование към подхода на ключовите умения, както и липсата на адекватно професионално образование за действащи учители в контекста на учене през целия живот.

Без да разполагам с точни данни, за да съм по-убедителна, но според мен няма напредък и по отношение превръщането на учителската кариера в привлекателен избор за завършващите студенти.

Предложеният анализ на някои аспекти от финалния доклад по работната програма „Образование и обучение 2010” целенасочено е ориентиран към непостигнатото в сферата на образованието, в частта му училищно образование. Нерешените проблеми поставят нови предизвикателства пред образователната политика на ЕС и неговата амбициозна цел, формулирана в Лисабон 2000 г., от която той не се отказва и след ключовата 2010 г.

Образователни приоритети на ЕС в контекста на Стратегическата рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението (ЕСЕТ 2020)

През май 2009 г. Съветът на ЕС излиза със заключение относно нова стратегическа рамка за сътрудничество в областта на образованието и обучението (ЕСЕТ 2020). Документът е продължение на работната програма „Образование и обучение 2010” и поставя ориентири на образованието през следващото десетилетие.

Основната първостепенна цел е да се работи за превръщането на образователните системи в ЕС в привлекателно и желано място за образование и научни изследвания на младите хора от целия свят.

Постигането на тази цел е възможно след изпълнението на четирите стратегически цели, формулирани в този документ:

1. Превръщане на ученето през целия живот и мобилността в реалност.

2. Подобряване на качеството и ефективността на образованието и обучението.

3. Утвърждаване на равнопоставеността, социалното сближаване и активното гражданско участие.

4. Разгръщане на творчеството и новаторството, включително предприемчивостта, при всички степени на образование и обучение (4).

Какво следва да се предприеме от националните образователни политики, за да се превърнат те в резултат. Първата цел е продължение на заложената още през 2000 г. идея и нова образователна парадигма за учене през целия живот. Тя е фокусирана върху разширяване на възможностите за усъвършенстване и повишаване на квалификацията чрез възможностите на неформалното и самостоятелното учене и тяхното легитимиране на основата на разпознаваеми документи. По отношение на тази цел промените следва да бъдат ориентирани към:

- Приемане на национални квалификационни рамки, разработени на основата на учебните резултати и в съответствие с Европейската квалификационна рамка. Това следва да случи до 2010 г.

- Създаване на по-гъвкави модели на обучение и осигуряване на улеснена възможност за проходимост в системата.

- Промяна в статута на неформалното и самостоятелното учене, увеличаване на прозрачността и признаването на учебните резултати.

- Повишаване качеството на обучение за възрастните и привличането им към разнообразни форми на учене през целия живот.

- Разширяване възможностите за мобилност на учещи, преподаватели и обучители.

Втората цел може да се определи като стратегическа за излизането на Европейския съюз от кризата. Тя е ориентирана към създаване на условия за повишаване качеството на обучението и превръщане на образователните институции в привлекателни за младите хора от целия свят.

Предполага се, че това е начинът да се задържи интелектуалния потенциал в Европа и той да работи за нея.

Повишаването на качеството на образованието включва компонентите съдържание, технологии, подготовка на преподавателите. И това е така, защото формирането на ключовите компетентности, които се разглеждат като ядрото на образователното съдържание, не кореспондират с остарялата и традиционна технология на обучение, а това се отразява и върху подготовката на преподавателите.

За постигането на устойчиви резултати по тази стратегическа цел се предвижда:

- Да се повиши нивото на грамотността – езикова и математическа. Да се създадат условия за усвояване от гражданите на най-малко два чужди езика, както и възможности за мигрантите да усвоят езика на приемната държава.

- Математиката, природните науки и технологиите да се превърнат в привлекателни учебни предмети и области за реализация.

- Да се осигури адекватно първоначално педагогическо образование на преподавателите и да се превърне учителската професия в привлекателен професионален избор за младите хора.

- Да се усъвършенства управлението на образователните институции като се създаде работеща система за оценяване качеството на образованието.

Третата стратегическа цел е ориентирана към постигането на равнопоставеност на гражданите на ЕС по отношение на образованието, независимо от различията – езикови, културни, социални и физически и т.н. и тяхното развитие по посока на гражданското образование¹. Страните от ЕС следва да се обединят и да си сътрудничат в реализирането на образователна политика, която ще гарантира достъпността на образованието, правото на равен старт, и новото – втори шанс за образование на всеки европейски гражданин. Постигането на целта предполага овладяване на тенденцията за ранно отпадане от образователната система, което е сериозен проблем не само в личностен, но и в социален план.

Какъв е пътят за постигането на целта, или какво страните от ЕС следва да предприемат:

- Повишаване качеството на предучилищното образование и гарантиране на задължителен обхват на децата.

- Развиване на приобщаващото образование, свързано с децата със специални образователни потребности.

- Осигуряване на възможности за всички ученици да завършат образованието, чрез демократизиране на системата, даване на втори шанс и прилагане формите на индивидуалното обучение.

- Насърчаване на межкултурните компетентности, демократичните ценности и зачитането на основните права и опазването на околната среда, както и борбата срещу всички форми на дискриминация, като подготвя младите хора за положително взаимодействие с връстниците им с различен произход.

Творчеството, иновациите, предприемачеството са в основата на четвъртата стратегическа цел. Те са определяни като ключови фактори за развитие на европейската икономика и повишаване конкурентоспособността на Европейския съюз. За постигането им и ориентирането на хората в тази посока съществена роля има образованието. То стои преди тях, то е причината, която ги провокира. Същността на причината (образованието) не може да се разглежда като винаги вярна, тя е с точно определени параметри, а именно:

- Съдържание на образованието, което да насърчава формирането на универсални ключови компетентности, като цифрови умения, инициативност и предприемачество, умения за учене, културна осведоменост;

- Организация на образованието, която го разглежда като част от едно цяло с изследванията и иновациите. Образование, което е партньор на бизнеса и което подпомага неговото развитие и конкурентоспособност.

Постигането на четирите стратегически цели се предвижда да се реализира на основата на национални действия, които да кореспондират с националните приоритети и променящата се икономическа ситуация. В документа изрично е посочено, че тези четири цели не следва да се възприемат като цели на всяка една държава. Това, с което държавите членки се ангажират, е конкретен принос към реализирането на общите цели, но обмислен на основата на националната специфика.

За да бъде улеснено наблюдението върху напредъка по реализирането на стратегическите цели, както и да се улесни работата по актуализиране на националните образователни политики в Приложение 1 към документа на ЕК са дадени „Референтните нива за средни европейски постижения”. Те са продължение на референтните нива от работна

програма „Образование и обучение 2010” и отчитат постигнатото в периода 2000–2010.

Кои са нивата и какво се очаква да бъде постигнато от ЕС до 2020 г.?

• **Ниво 1 – Участие на възрастните в ученето през целия живот**

– До 2020 г. най-малко 15% от възрастните следва да участват в процесите на учене през целия живот.

• **Ниво 2 – Лица със слаби основни умения**

– До 2020 г. дялът на лицата на възраст 15 години със слаби основни умения за четене, математика и точни науки следва да бъде по-нисък от 15%.

• **Ниво 3 – Завършване на трета степен на образование**

– До 2020 г. дялът на лицата на възраст 30–34 години със завършена трета степен на образование следва да бъде най-малко 40%.

• **Ниво 4 – Лица, преждевременно напускащи системата на образование и обучение**

– До 2020 г. дялът на лицата, преждевременно напускащи системата на образование и обучение, следва да бъде под 10%.

• **Ниво 5 – Образование в ранна детска възраст**

– До 2020 г. най-малко 95% от децата на възраст между 4 години и възрастта за започване на задължително начално образование следва да участват в образованието в ранна детска възраст (4).

Предвидените критерии са доста предизвикателни, предвид реалната картина на образованието и образоваността в Европейския съюз в момента. Тези критерии, които през първите десет години не са постигнати, се залагат и за следващите. Новите амбиции са свързани с висшето образование, предвид изискванията на икономиката, базирана на знанието и на предучилищното образование, което се възприема като необходимо условие за равен старт и бъдещ успех в системата на образованието, а впоследствие и в живота.

Заклучение

Настоящата година е ключова за Европейския съюз предвид необходимостта от равностойност по отношение на резултатите от развитието на съюз след приемането на Лисабонската стратегия. Признаването на неуспеха по много от показателите, както и отчитането на трудностите по излизане от финансовата криза, изисква очертаване на нова визия и ключови цели за в бъдеще. Съветът на Европейския съюз и Европей-

ската комисия излизат със серия стратегически документи, които очертават общата рамка, към която националните политики да се ориентират. За образователната политика такъв документ е „Стратегическата рамка за сътрудничество... (ЕСЕТ, 2020)”. Тя може да се определи като пътната карта на Европейския съюз за предстоящите 10 години в областта на образованието. В нея са формулирани целите, които следва да се постигнат, приоритетните области, по които да се работи, и критериите за оценка на напредъка. Страните, членки на Европейския съюз, не следва да приемат тези цели, като цели на националните си образователни политики, а на базата на тях да разработят бъдещото развитие на образователните си системи, така че да допринесат за постигането им.

Използвани документи

1. European references framework (2007) – <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:119:0002:0010:BG:pdf>
2. Progress towards the Lisbon objectives in education and training – Indicators and benchmarks 2008 (2006) – http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc1522_en.htm
3. Европейска квалификационна рамка(2009) – http://ec.europa.eu/education/pub/pdf/general/eqf/broch_bg.pdf
4. Заключения на Съвета от 12 май 2009 г. относно стратегическа рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението („ЕСЕТ 2020 г.“)
5. Ключови умения в променящия се свят 2009 – <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0640:FIN:BG:PDF>
6. Нови умения за нови работни места(2008) http://ec.europa.eu/education/news/cs/skills_bg.pdf
7. Подобряване на качеството на подготовката на учителите, 03.08.2007
8. Училищата през 21-ви век (2007) – ec.europa.eu/education/school21/consultdoc_bg.pdf

БЕЛЕЖКИ

¹ Гражданското образование беше приоритет в образователната политика на ЕС и през първите 10 години на 21 в.

ОБРАЗОВАТЕЛНАТА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ПРЕДИ
И СЛЕД 2010 г. ПОСТИГНАТО И ПЕРСПЕКТИВИ

МАРИНЕЛА МИХОВА

Резюме

Целта на статията е да представи образователната политика на Европейския съюз от позицията на ключовата 2010 г. Анализират се резултатите от образователната политика на Европейския съюз в контекста на Лисабонската стратегия и се правим коментар на Стратегическата рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението.

THE EUROPEAN UNION EDUCATION POLICY BEFORE
AND AFTER 2010 ACHIEVEMENTS AND PERSPECTIVES

MARINELA MIHOVA

Summary

The aim of the article is to presents the European Union education policy from a position of key 2010. The results of education policy are analyzed in the context of Lisbon strategy. The author comments the four strategic aims of the European Union in the field of education for the next ten years.